

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A Bírák Etikai Kódexének megalkotásához vezető út

Szerző:

dr. Gerber Tamás

bíró, a Székesfehérvári Törvényszék elnöke, az Etikai Koordinációs Testület elnöke

Székesfehérvár

2014. december

A bírósági szervezet életében jelentős mérföldkőhöz értünk 2014. november 10-én, amikor az Országos Bírói Tanács elfogadta a bírák etikai kódexét. A következőkben arról szeretnék tájékoztatást adni, miért is bír ez a döntés kiemelt jelentőséggel, mi az etikai kódex lényege általánosságban és hogyan került sor a bírák 2015. január 1. napjától hatályba lépő új etikai kódexének megalkotására.

Az etika és az erkölcs szinonim fogalmak, mégis indokolt a különbségtétel, amely definiálja a két fogalmat és ezáltal eljuthatunk az etika jelentőségének meghatározásához.

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint az erkölcs „valaki vagy valami magatartását irányító, annak megítélését segítő, társadalmilag helyesnek tekintett szabályok összessége, illetve ezek megvalósulása.”

Az etika kifejezés a görög *ethosz* szóból ered, amelynek jelentése: „érzület”, „jellem”, és általánosságban fogalmazza meg az élet és a társas együttélés szabályait. Azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy valamely cselekvés morálisan helyes-e?

Az etika általános, köznapi jelentése: ésszerű, a józan ész alapján meghozott optimális (az adott lehetőségek közül a legjobbnak ítélt megoldás) és helyes döntés.

Az etika tehát olyan bölcsészettudomány, amely az erkölccsel foglalkozik, az emberi viselkedés normáinak elméleti következményeit és okozati összefüggéseit vizsgálja. Viselkedési lehetőségeket kínál fel, de nem dönt helyettünk. Nem írja elő szabályként a viselkedés erkölcsi normáit, hanem tanulmányozza az erkölcsi hozzáállást, hogy megmutassa bizonyos normák feltételeit és következményeit. Magatartási szabályok, erkölcsi normák kimondásának és megtartatásának igénye, amelyek útmutatóul, zsinórmértékül szolgálhatnak a hivatás gyakorlása során.

Az etikákat általában három nagy csoportba sorolják: az egyik csoport a *normatív etika*, a másik a *filozófiai etika*, a harmadik az úgynevezett *alkalmazott etika*.

A *normatív etika* főleg azzal foglalkozik, hogy mi az erkölcsileg jó, mi a helyes, mit kell tennünk,

melyek a kötelességeink, mire törekedjünk, hogyan éljünk s miért. Vagyis egy meghatározott erkölcsi értékrendet, tanítást alapoz meg, fejt ki, képvisel és próbál meg érvényesíteni. Két fajtáját különböztethetjük meg, az *erényetikát* és a *kötelességetikát*. Az erényetika azt próbálja megmutatni, mi az a legfőbb erény, amelyet az embernek birtokolnia kell ahhoz, hogy cselekedetei helyesek legyenek. A kötelességetika pedig az etikai szabályok kötelességét írja elő az emberre nézve.

Ezen elmélet szerint egy cselekedet akkor erkölcsös, ha egy rögzített szabály szerint, kötelességtudatból (nem a hajlam vagy a részvét miatt) hajtják végre.

A *filozófiai etika* ezzel szemben magát az erkölcsöt vizsgálja: az erkölcs lényegét, természetét, szerepét - illetve az erkölcsi fogalmak, etikai kategóriák, kijelentések tartalmát, jelentését, megalapozásának eltérő változatait, használatát tanulmányozza.

Az *alkalmazott etika* tulajdonképpen a normatív etika körébe tartozik, egyes hivatások, területek, problémák beható vizsgálatát tekinti feladatának.

Ilyen alkalmazott etika a jogász, ezen belül a bírói etika, mely a bírói hivatás „minőségbiztosítása”, s magában foglalja az etikai elveket, melyek a hivatás gyakorlóit vezérlik tevékenységük során.

Az *etikai kódex* és a *foglalkozás-etika* szakkifejezések az elmúlt időszakban kifejezetten hangsúlyos fogalmak lettek. Alapvető kérdésként merül föl, hogy milyen emberi tevékenységekben szükséges az etikai kódex megfogalmazása, milyen foglalkozásokban nélkülözhetetlen a szerepe? Etikai kódex jellemezheti azokat a hivatásokat, amelyek az emberi élet alapvető tulajdonságait érintik. A közérdek szolgálata az elsődleges szempontja lehet azoknak a hivatásoknak, amelyekben indokolt a foglalkozási kötelezettségek mellett az erkölcsi kötelezettségek kódexét is kidolgozni.

Napjainkban azt látjuk, hogy szinte minden szakma kidolgozta a maga etikai kódexét. Ezek csak az elmúlt évszázadban váltak népszerűvé, noha hosszú és változatos történetük az antik Görögországba nyúlik vissza.

Több mint 2400 évvel ezelőtt, Hippokratész (i.e. 460-377) követelte, hogy minden görög orvos csatlakozzon egy magas színvonalú szakmai etikai szöveget tartalmazó fogadalomhoz. A hippokratészi eskü az ókorban és a középkorban a világ sok részén a gyógyító orvosok etikai- szakmai szerződésének meghatározó része lett.

Az első úgymond modern kori szakmai etikai kódexet 1803-ban az angliai Dr. Thomas Percival írta meg, amely alapul szolgált például az első amerikai etikai kódex, az Amerikai Orvosi Társaság 1847-ben kihirdetett kódexéhez is.

Az etikai kódexek általános jellemzői:

- olyan szabályokat tartalmaznak, amelyeket önként betarthatunk ott, ahol a törvények nem kötnek bennünket;
- olyan dokumentumgyűjtemény, amellyel etikai célok és megvalósításuk szabályait határozhatjuk meg;
- olyan dokumentumgyűjtemény, amelynek feladata az intézmények, szervezetek, társaságok, hivatások és cégek etikai elveinek kialakítása.

Az etikai kódexek mennyisége az emberi tevékenységek legkülönbözőbb területein folyamatosan növekszik. Fontos feltétel, hogy a legáltalánosabb morális elveket mindig betartsuk. A kódexeket mindig azzal a szándékkal dolgozzák ki, hogy azokat az adott hivatás gyakorlói elfogadják, tiszteletben tartásuk, és azok alapján végezzék a munkájukat.

Az Etikai Kódex nem jogszabály. Általánosságban elmondható, hogy a jog és az etikai elvárás több lényeges ponton különbözik egymástól. A jog mindig dinamikus, változó, illetve változtatható, ugyanakkor az etikai követelmények állandóak. A jog által előírt cselekmény betartását egy külső szervezet kényszeríti ki, míg az etika parancsait a belső meggyőződés által követjük.

A bírák jogállásáról, a jogaikról és kötelezettségeikről jogszabályok rendelkeznek. Ugyanakkor a bírói hivatás gyakorlása során ezen, jogszabályban rögzített kötelezettségeken túl is felmerül annak igénye, hogy megfogalmazásra kerüljenek azok a magatartási szabályok, erkölcsi normák, amelyek

követendő példaként, útmutatóként szolgálnak a bírói kar részére.

Az Etikai Kódex célja tehát, hogy összefoglalja azokat a magatartási szabályokat, amelyeket követendőnek, vagy éppen kerülendőnek tart a bírák esetében.

Ez a cél vezette a Magyar Bírói Egyesületet akkor, amikor megalkotta a „Bírák Etikai Kódexét”, amelyet a Magyar Bírói Egyesület (Mabie) Országos Választmánya 2005. február 26-án tartott ülésén fogadta el.

Az ugyanekkor meghozott választmányi határozat értelmében első alkalommal a Mabie Elnöksége volt jogosult az Országos Bírói Etikai Tanács tagjainak megválasztására, amely 2005. november 7-én tartotta alakuló ülését. A 12 fős OBET a Mabie Elnöksége által megalkotott SzMSz, és a maga alkotta ügyrend alapján az azóta eltelt időben mintegy 22 határozatot és állásfoglalást hozott, melyek a Mabie honlapján - csakúgy mint az Etikai Kódex, az OBET ügyrendje és névsora - elérhetők.

A Mabie által elfogadott Etikai Kódex az Országos Igazságszolgáltatási Tanács 2005. április 12.-én meghozott javaslatára egyesületi iránymutatásként került közzétételre.

Az OBH Elnökének kiemelt stratégiai célja a bírói integritás erősítése, melynek érdekében munkacsoportot is létrehozott.

A 234/2012. (VII.24.) OBHE számú határozattal létrehozott "A bírósági integritás munkacsoport" 2012. év végén feladatul kapta a bírói etika elveinek és eljárásjogi kérdéseinek az áttekintését. Ennek megfelelően elkészítette a bírák új Etikai Kódexének tervezetét, az etikai eljárásra vonatkozó szabályokat, melyet véleményezésre megküldött a MABIE-nek.

A tervezetet az egyesület elnöksége megtárgyalta, és véleményében megfogalmazta, hogy amennyiben a MABIE által elfogadott kódex legitimitációja aggályos lehet, a bírói szervezetben jelenleg egyetlen olyan grémium van, amely letéteményese lehet a kódex elfogadásának, ez az Országos Bírói Tanács.

Időközben a jogalkotó módosította a bírák szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvényt (Bszj), és 2014. január 1. napján hatályba lépett a 2011. évi CLXI tv. (Bszj) 103. §. (1) bekezdés e.) pontja, amely az OBT hatáskörébe utalta a bírák Etikai Kódexének elfogadását, amelynek megalkotásakor a 2011. évi CLXII. törvény (Bjt) 105. § rendelkezéseit kellett figyelembe venni.

Az OBT, miután így már jogszabályban előírt feladatkörébe került az Etikai Kódex elfogadása, akként határozott, hogy a Kódex megalkotása érdekében egy testületet állít fel, amelynek feladata a Kódex szövegtervezetének elkészítésén túl annak koordinálása is, hogy a bírói kar véleményének megismerését követően kerüljön sor annak elfogadására.

Az OBT ezért a 20/2014. (II.11.) OBT határozatával létrehozta a Bírák Etikai Kódexével foglalkozó Etikai Koordinációs Testületet, melyben 3 fő OBT, 3 fő OBH, 3 fő MABIE és 2 fő szolgálati bírósági delegált tag vesz részt.

A 22/2014. (II.11.) OBT. sz. határozat a Koordinációs Testület feladataként határozta meg, hogy az OBT soron következő ülésére (március 11.) készítse el működési ütemtervét és az egyes szükséges rendezvények programozását. Elviekben munkálja ki azokat az alapvető kérdéseket, amelyek eldöntésre várnak, és készítsen tervezetet azon kérdőív vonatkozásában, melyeken a bírák véleménye lesz beszerezhető.

Az OBH szervezésében sor került a jogászai szervezetek etikai szabályairól szóló konferenciára, 2014. március 12.-én, ahol megismerhetővé váltak a különböző szabályozási módszerek és elvek.

A minél szélesebb nyilvánosság biztosítása érdekében létrehozásra került 2014. március 14.-én a központi intraneten az OBT menüpont alatt egy olyan fórum-felület, ahol tájékoztató anyagok kerülnek elhelyezésre (az eddig elkészített tervezetek, más szervezetek etikai kódexei, tanulmányok, nemzetközi kitekintés, stb).

Az etikai kódex tervezete és egyes, sarkalatos, elvi kérdések kérdőív formájában a bírák részére

megküldésre kerültek, a kérdőívben feltett kérdésekre nyitva álló válaszadási határidő 2014. március 25. napja volt.

2014. május 8. napján került megtartásra egy konferencia és workshop a bírák részére az Etikai Kódex-szel kapcsolatban. A konferencia tapasztalatait az EKT összegezte, a korábbi kérdőív tapasztalataival együtt és a kódex szövegének tervezetét módosította.

A módosított tervezet a bírák (és a titkárok) részére ismételtén kiküldésre került észrevételezésre. Az összegezett észrevételeket és a szövegtervezetet az OBT 2014. október 14.-én tartott ülésén tárgyalta először, majd határozott arról, hogy a novemberi ülésén dönt annak elfogadásáról.

Az elfogadásra kerülő Etikai Kódex egy hosszas, a bírósági szervezet szereplői által végzett előkészítő munka és a bírák (titkárok) véleményének messzemenő figyelembe vételével megalkotott erkölcsi elveket és magatartási szabályokat magában foglaló norma, amely zsinórmértékül szolgál az igazságszolgáltatás szereplői részére hivatásuk gyakorlása során.

A Kódex rendelkezéseit nem kívánom részletesen felsorolni, csak kiemelni szeretnék olyan rendelkezéseket, amelyek a megalkotása során a legtöbb vitát váltották ki, illetve röviden ismertetném az elfogadott Kódex felépítését.

A Kódex szerkezete szerint preambulummal kezdődik, amely az általános hitvallást és a kódex megalkotásának célját rögzíti. Ezt követi a hatály meghatározása.

A megalkotás során az egyik legvitatottabb kérdés volt, hogy kire terjedjen ki a Kódex hatálya, illetve kiterjedjen-e másokra a bírákon kívül? Itt nyilván az igazságügyi alkalmazottak, elsősorban a bírósági titkárok kerültek kérdésként elsősorban a középpontba, akik a jelenlegi szabályozás szerint sok eljárásban kvázi bírói hatáskörben járnak el, hoznak döntéseket, elég például a szabálysértési eljárásokra gondolni. Ugyanakkor rájuk más jogszabályon (Iasz) alapuló felelősségrendszer vonatkozik, mint a bírákra és a cél is a bírák etikai kódexének megalkotása volt.

Ugyancsak kérdés volt az, az ülnökökre kiterjedjen, kiterjedhet-e a Kódex hatálya, akik szintén részt vesznek az ítélezésben és őket eljárásuk során a bírakkal azonos jogok illetnek és nyilván azonos kötelezettségek is kell, hogy terheljenek. Itt azonban az ellenérv ugyanaz volt, mint a titkárok esetében, az ülnök, bár részt vesz az ítélezésben, mégsem bíró, aminek jogállási és szankció alkalmazhatósági következménye van. Ezért végül az a megoldás született, hogy a Kódex hatálya a bírákra terjed ki, az abban foglaltak azonban iránymutatásul szolgálnak az ülnökök és igazságügyi alkalmazottak számára.

A Kódex ezt követően hét cikkben foglalja össze a fent említett erkölcsi elveket és magatartási normákat.

Az első Cikk a Függetlenség, a második az Összeférhetetlenség elveit rögzíti, a korábbi Kódex szabályozásától lényegi eltérést nem tartalmaz. Olyan szabályok ezek, amelyek véleményem szerint minden bíró számára eddig is alapvető és elfogadott értékeket, elvárásokat rögzítenek.

Ugyanez mondható el a harmadik Cikkről, a Méltóság szabályairól, de itt kiemelném a (4) bekezdést. Ebben a világháló (internet), a különböző közösségi és adatmegosztásra alkalmas oldalak (facebook) és a vélemény-nyilvánításra alkalmas oldalak (blog) használatát kívántuk szabályozni és útmutatót adni. Voltak és vannak olyan vélemények, amely szerint a bírának például a facebook oldal használatát meg kellene tiltani. Úgy gondoltuk azonban, hogy ez indokolatlan korlátozást jelentené az alapvető szabadságjogoknak, amelyek a bírákat is megilletik. Ugyanakkor szükségszerűnek tűnt az ebben a bekezdésben kimondott elvek meghatározása, amelyek betartása esetén álláspontunk szerint az internet használata nem jár a bírákra vonatkozó jogszabályok vagy etikai normák sérelmével.

A negyedik Cikk a Gondosság szabályait rögzíti, szintén olyan általános elveket meghatározva, amelyek evidensek kellene, hogy legyenek a bírói kar számára.

Az ötödik Cikk, a Tisztességről szól, pár gondolatot ennek a (3) bekezdéséről kell szólni, amely szintén élénk vitát váltott ki a beérkezett vélemények alapján is. Ennek a bekezdésnek a rendelkezése (A bíró nem teszi lehetővé, hogy lakásán más jogi hivatást gyakorló személy ügyfeleket vagy jogi képviselőket fogadjon) azt a célt szolgálja, hogy kívülállók számára ne kerülhessen a bíró félreérthető helyzetbe. Nem

arról van szó, hogy a bíró lakásában ne fogadhatna ő, vagy házastársa esetleg ügyvédi tevékenységet folytató, vele baráti kapcsolatban álló személyt, társadalmi kapcsolatai során. Itt pusztán arról az esetről van szó, annak elkerüléséről, hogy a bíró ügyvédi (jogtanácsosi) tevékenységet gyakorló házastársa hivatását ne a bíró lakásában, vagy a bíróval közös lakásban gyakorolja. Ez ugyanis kívülállók számára félreérthető látszatot kelthet, amely a bírói függetlenséget, annak nyilvánvalóságát veszélyeztetheti.

A hatodik Cikk a Tisztelet és Együttműködés szabályait rögzíti, míg a hetedik Cikk a Vezető beosztású bírákra vonatkozó speciális szabályokat tartalmazza.

És végezetül, a felelősségi szabályok, azaz, mi a következménye a Kódexben foglalt elvárások megszegésének?

A 2011. évi CLXII. törvény (Bjt) 105.§. b.) pontja szerint fegyelmi vétséget követ el a bíró, ha vétkezen az életmódjával, magatartásával a bírói hivatás tekintélyét sérti vagy veszélyezteti.

Ezen jogszabályi rendelkezés értelmezésében az „etikai vétségek” képezhetik fegyelmi eljárás tárgyát, amennyiben a fegyelmi eljárás kezdeményezésére jogosult annak megindítására tesz indítványt.

Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy nem minden, a Kódexben szabályozott magatartás, elvárás megszegése éri el a fegyelmi felelősség szintjét. Erre tekintettel pedig indokolt egy, a jelenlegi Országos Bírói Etikai Tanácshoz hasonló jogkörű testület felállítása, amely nemcsak az egyes magatartásokról tudna véleményt alkotni, hanem egyfajta tanácsadó, véleményező szerepkört is betölthetne.

Ennek a testületnek a felállítását az OBT célul tűzte ki és jelenleg folyamatban van mind az összetételére vonatkozó kérdések eldöntése, mind az ügyrendje megalkotása, a munka várhatóan rövid idő alatt befejeződik és a Testület az első negyedév végén felállhat.

Összegzésül elmondható, hogy az új Bírák Etikai Kódexe egy széles körű egyeztetést követően megalkotott, a bírák részére segítséget nyújtani kívánó támasz, amely kifejezésre juttatja a bírói hivatás alapvető értékeit és védelmezi is azokat.

Felhasznált irodalom

- Kondorosi Ferenc, Uttó György, Visegrády Antal: A bírói etika és a tisztességes eljárás (Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007.)
- Schlager Zoltánné: Etika, szakmai etika (NszFI, Interakció az egészségügyi ellátásban)
- Dr. Bencsik András, dr. Csefkó Ferenc, dr. Fábíán Adrián : Ajánlások a közzféra magatartási szabályainak kimunkálásához (Transparency International Magyarország, 2012.)
- Lubica Korgová: Etika a könyvtárban
- Czebe Katalin, Dilling Renáta: Etikai kódex a mai Magyarországon?
- Turay Alfréd: Az ember és az erkölcs (Szeged, Agapé 2000, Katolikus teológiai kézikönyvek)
- Umberto Ecco: Öt írás az erkölcsről (Európa kiadó 1998.)